

звільнення, про його смерть і його життя. В тому цілому, яке він як теолог покликаний пізнавати, досліджувати й осмислювати, в питанні про істину, яке йому як теологу доручено стійко витримувати, насамкінець йдеться про нього самого. Було б недоречним покладати і стверджувати, начебто насамперед так, нібито (згідно, як мінімум, з неоднозначним ствердженням К'єркегора) суб'єктивність була істиною, – мова йде про нього самого, а лише потім, з деяким відривом, про громаду, і ще з більшим відривом потім і про світ» [2, с. 54].

Висновок. Таким чином, особистісний вимір, екзистенційні експлікації теології, а також відома К'єркегорова теза про «безкінечну якісну відмінність часу від вічності», що надихнули К. Барта на його пафос обґрунтування принципової «інакшості» Бога як підстави його любові до людини, парадоксальна діалектика данського філософа обумовили ідейну цілісність такого неоднорідного цілого, як діалектична теологія ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Bakshi N. A. Preodolenie granic. Literatura i teologija v poslevoennyj period v Germanii, Avstrii i Shvejcarii (1945–1955) / N. A. Bakshi. – М.: Языки славянской культуры, 2013. – 416 с.
2. Bart K. Vvedenie v evangelicheskuju teologiju / K. Bart. – М.: Центр Нарния, 2006. – 192 с.
3. Grenč S., Olson P. Bogoslovie i bogoslovy XX veka / S. Grenč, P. Olson; Per. s angl. O. Rozenberg. – Черкасы: КОЛЛОКВИУМ, 2011. – 520 с.
4. Isaev S. A. Eтика отчаяния и веры. Послесловие / С. А. Исаев // Этическая мысль: научно-публицистические чтения / Red kol.: A. A. Gusejnov i dr. – М.: Политиздат, 1990. – С.471–477.
5. Isaev S., Isaeva N. Seren K'єркегор: Lestnica v nebo – виртуальный проект / С. Исаев, Н. Исаева // К'єркегор С. Заключительное ненаучное послесловие к «Философским крохам» / Пер. с датского Н. Исаевой и С. Исаева. – СПб.: Изд-во С.–Петербург. ун-та, 2005. – С.3–18.
6. Kravchenko P. Aksiologične osmyslennja avtentičnosti ljud'skogo buttja S. K'єркегором / П. Кравченко // Філософські обрії. – 2013. – №30. – С.14–21.
7. K'єркегор S. Bolezнь k smerti // K'єркегор S. Strah i trepet. – М.: Республика, 1993. – С.255–350.
8. K'єркегор S. Bolezнь k smerti / S. K'єркегор // Jeticeskaja mysl': nauchno-publicisticheskie chtenija / Red kol.: A. A. Gusejnov i dr. – М.: Политиздат, 1990. – С.361–471.
9. K'єркегор S. Strah i trepet / S. K'єркегор. – М.: Республика, 1993. – 109 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://imwerden.de/pdf/kierkegaard_strach_i_trepet.pdf
10. Levicheva E. N. Religioznaja antropologija S'єrena K'єркегора: dis. kand. filos. nauk: 09.00.03 – Istorija filosofii / E. N. Levicheva; Moskovskij gos. un-t im. M. V. Lomonosova. – М., 2006. – 158 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x2311.htm>
11. Rajda K. Ekzistencial'na filosofija. Tradicija i perspektivy / K. Rajda. – К.: Выдавец ПАРАПАН, 2009. – 328 с.
12. Stretern P. K'єркегор / P. Stretern; Per. S. Samujlov. – М.: Azbuka–Attikus, 2014. – 60 с.
13. Taranov S. Teologičnij ekzistencializm: vnesok S. K'єркегора // Idei' S. K'єркегора u rozvytkovi suchasnoj filosofii ta religijeznavstva. Refleksii' z Ukraїny: zbirnyk materialiv naukovoi' juvilejnoi' konferencii'. – Kyi'v–Norfil'd: Kontinent, 2014. – С.58–64.
14. Shevchenko S. Hrustyjans'ka teologija ta ekzistencializm. Monografija / S. Shevchenko. – К.: Instytut filosofii' imeni G. S. Skovorody NAN Ukraїny, 2016. – 440 с.

References

1. Bakshi N. A. Preodolenie granic. Literatura i teologija v poslevoennyj period v Germanii, Avstrii i Shvejcarii (1945–1955) / N. A. Bakshi. – М.: Jazyki slavjanskoj kul'tury, 2013. – 416 s.
2. Bart K. Vvedenie v evangelicheskuju teologiju / K. Bart. – М.: Centr Narnija, 2006. – 192 s.

3. Grenč S., Olson P. Bogoslovie i bogoslovy XX veka / S. Grenč, P. Olson; Per. s angl. O. Rozenberg. – Cherkassy: KOLLOKVIUM, 2011. – 520 s.
4. Isaev S. A. Jetica otchajaniya i very. Posleslovie / S. A. Isaev // Jeticeskaja mysl': nauchno-publicisticheskie chtenija / Red kol.: A. A. Gusejnov i dr. – М.: Politizdat, 1990. – С.471–477.
5. Isaev S., Isaeva N. Seren K'єркегор: Lestnica v nebo – virtual'nyj proekt / S. Isaev, N. Isaeva // K'єркегор S. Zaključitel'noe nenauchnoe posleslovie k «Filosofskim kroham» / Per. s datского N. Isaevoy i S. Isaeva. – SPb.: Izd-vo S.–Peterb. un-та, 2005. – С.3–18.
6. Kravchenko P. Aksiologične osmyslennja avtentičnosti ljud'skogo buttja S. K'єркегором / P. Kravchenko // Filosofski' obrii'. – 2013. – №30. – С.14–21.
7. K'єркегор S. Bolezнь k smerti // K'єркегор S. Strah i trepet. – М.: Respublika, 1993. – С.255–350.
8. K'єркегор S. Bolezнь k smerti / S. K'єркегор // Jeticeskaja mysl': nauchno-publicisticheskie chtenija / Red kol.: A. A. Gusejnov i dr. – М.: Politizdat, 1990. – С.361–471.
9. K'єркегор S. Strah i trepet / S. K'єркегор. – М.: Respublika, 1993. – 109 s. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://imwerden.de/pdf/kierkegaard_strach_i_trepet.pdf
10. Levicheva E. N. Religioznaja antropologija S'єrena K'єркегора: dis. kand. filos. nauk: 09.00.03 – Istorija filosofii / E. N. Levicheva; Moskovskij gos. un-t im. M. V. Lomonosova. – М., 2006. – 158 s. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://hpsy.ru/public/x2311.htm>
11. Rajda K. Ekzistencial'na filosofija. Tradicija i perspektivy / K. Rajda. – К.: Vydavec' PARAPAN, 2009. – 328 s.
12. Stretern P. K'єркегор / P. Stretern; Per. S. Samujlov. – М.: Azbuka–Attikus, 2014. – 60 s.
13. Taranov S. Teologičnij ekzistencializm: vnesok S. K'єркегора // Idei' S. K'єркегора u rozvytkovi suchasnoj filosofii' ta religijeznavstva. Refleksii' z Ukraїny: zbirnyk materialiv naukovoi' juvilejnoi' konferencii'. – Kyi'v–Norfil'd: Kontinent, 2014. – С.58–64.
14. Shevchenko S. Hrustyjans'ka teologija ta ekzistencializm. Monografija / S. Shevchenko. – К.: Instytut filosofii' imeni G. S. Skovorody NAN Ukraїny, 2016. – 440 s.

Strielkova Yu. A., Candidate of philosophical Sciences, Associate Professor, Institute of Advertising (Ukraine, Kyiv), yuliya86strielkova@gmail.com

Christian existentialism and dialectics of S. Kierkegaard as the ideological source of dialectical theology

The article deals with the defining motives of S. Kierkegaard's Christian existentialism, as well as his paradoxical nature of his dialectics. The specificity of Danish philosopher's influence on the tradition of dialectical theology of the XX century was found. The interpretation of the subject's philosophy and subjectivity in relation to the theological problem is considered. The thesis of faith as the basis of the forms of universal subjectivity manifestation and the existency of a person is substantiated. The directions of the influence of the S. Kierkegaard's ideas on the formation of the tradition of dialectical theology of the twentieth century, within the framework of comparative consideration with the views of P. Tillich and K. Bart, are also indicated.

Keywords: Christian existentialism, universal subjectivity, S. Kierkegaard's dialectics, dialectical theology, existentia.

УДК 27–31:27–248:56

Соколовський О. Л.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри, Житомирський державний університет ім. Івана Франка (Україна, Житомир), osokol_83@ukr.net

Христологічний дискурс у період діяльності П'ятого Вселенського собору

Досліджено христологічні дискусії періоду діяльності П'ятого Вселенського собору між представниками християнських спільнот. Встановлено, що результатом стало встановлення богословських формул, що допомагали православним пояснити монофізитам термінологію Кирила

Олександрійського, вчення якого було основою віросповідання Східних церков. Досліджено становлення, шляхом впровадження теопасхистських формул у Халкидонський орос, богословських поглядів імператора Юстиніана з метою подолання монофізитського розколу. Доведено, що христологія першої половини V ст. в інтерпретації Юстиніана за підтримки богословів нової генерації набувала іншого татунку. Її зміст зводиться до спростування глибинних відмінностей Халкидонського оросу і христологічної доктрини Кирила Олександрійського й обґрунтування взаємообумовленості двох систем. Розрахунок на неохалкидонізм, який виражав позиції візантійського православ'я, був невдалим тактичним кроком у даному процесі, обмежуючись лише інтеграцією у христологічну доктрину попередніх ідей.

Ключові слова: христологічна доктрина, сотеріологія, теологія, догматика.

Христологія як феномен духовних надбань суспільства містить складний комплексний характер аналізу трансформації його провідних компонентів. На перший погляд, христологічна проблематика достатньо відома і досліджена в світовій історіографії. Зарубіжна і вітчизняна наука накопичила великий фактичний матеріал присвячених різним питанням христології, які становлять основу сучасного вивчення конфесії. Однак здебільшого у працях особа Ісуса Христа піддається численним богословським тлумаченням. Натомість релігієзнавчий аналіз христологічної доктрини в царині історії релігії, філософії та богослов'я досі не здійснювався. Певні спроби осягнути цей феномен та його історію зробили лише історики філософії. Тому філософсько-релігієзнавче дослідження доктрини з галузі християнської теології, яка охоплює широке коло питань приналежних до другої Особи Святої Трійці Ісуса Христа, передбачає ретельний науковий розгляд аналіз їх трансформації в конкретний історичний період.

Надзвичайно цінними для вивчення, як окремих аспектів христологічної проблематики, так і христології в цілому є праці вітчизняних і російських дослідників, де проаналізовано найвідоміші пам'ятки христологічної доктрини й опрацьовано великий фактичний матеріал з діяльності Вселенських соборів. Це дослідження С. Аверінцева, В. Болотова, О. Давиденкова, А. Лебедева, В. Лосського, І. Мейєндорфа, О. Меня, Г. Флоровського, О. Шмемана та ін. Присвячені історії християнства, твори водночас розкривають головні особливості становлення христологічної доктрини в ідеологічному протистоянні з різними релігійними течіями. Чільне місце в історіографії з проблем христології посідають праці сучасних авторів О. Давиденкова, А. Кураєва, В. Лур'є, А. Сидорова, в яких ґрунтовно досліджено раціоналістичні рухи православного походження та проаналізовано складні процеси зародження і розвитку христологічної доктрини у Візантійській імперії.

Протистояння двох христологічних систем у межах монофізитства призвело до появи окремих течій – севіріанства та юліанства. Їх розрізнення визначалося відношенням до вчення про плоть Христа. Послідовники Севіра Антиохійського звинувачували юліанітів, що заперечення тлінності людського тіла Христа призведе до відродження докетичних поглядів (афтартодокетизм), натомість, останні вбачали в ученні опонентів поклоніння тлінній речовині. У результаті непримиренних христологічних суперечностей у Єгипті домінуючу позицію отримала доктрина, сформульована Севіром Антиохійським.

Таким чином, період V–VI ст., відзначається доктринально-інституційним оформленням християнських церков у Єгипті, Вірменії та Сирії, через

неприйняття рішень Халкидонського собору. Однак, дискусії на христологічну тематику не припинялися між представниками християнських спільнот. Результатом словесних змагань, коли кожна зі сторін обстоювала свою правоту, стало по-перше, витворення богословських формул, які допомагали православним пояснити монофізитам термінологію Кирила Олександрійського, чие вчення було основою віросповідання Східних церков. По-друге, становлення, шляхом впровадження теопасхистських формул у Халкидонський орос, відповідного богослов'я з метою подолання монофізитського розколу. Ми вважаємо методологічно виправданим зробити аналіз христологічної доктрини даного богослов'я, яка була відображена в ученні Юстиніана й увійшла в основу рішень П'ятого Вселенського собору.

В історичній і богословській літературі зародження богослов'я теопасхізму пов'язують із діяльністю монахів Скіфії на чолі з Іоаном Максенцієм, які мали власне трактування основних положень Халкидонського собору. У коментарях до христології вони застосовували вислів «Син Божий постраждав плоттю», у якому їх супротивники бачили спробу несторіанського обґрунтування соборних визначень про спосіб з'єднання двох природ у Христі. Натомість монахи переконували папу Горміздз в необхідності формального прийняття теопасхізму для повного і беззаперечного утвердження істинності Халкидонського оросу. Відчуваючи невпевненість у формулюванні «Син Божий постраждав плоттю», папа недвозначно вказав на його вживання в ученні Євтихія і в тексті в «Енотикона» [1, с. 369].

Відзначимо особливу підтримку позицій ченців з боку Юстиніана, незважаючи на попередню критику теопасхізму. Проаналізувавши специфічну термінологію ченців, які використовувалися при зверненні, він не лише адекватно сприйняв зміст їх рекомендацій, а й написав лист до папи «здійснити те, що дає мир і злагоду святим церквам», і дати «швидко відповідь, яка б задовольнила благочестивих ченців» [2, с. 376]. Незважаючи на це, глава Західної церкви не міг допустити використання несторіанських формулювань у тлумаченні соборних визначень.

Успадкувавши імператорський трон у 527 р., Юстиніан прийшов до переконання, «що теопасхистська формула повинна бути прийнята халкидонітами, задля відвернення від них всякої підозри в несторіанстві» [3, с. 73]. Однак, розв'язати затяжну христологічну дискусію лише на основі халкидонського визначення, на думку Юстиніана, було неможливо без ґрунтового пояснення. Тому першим кроком у цьому напрямку стало повернення до теопасхізму Кирила Олександрійського, який так ревно відстоювали «скіфи» в Римі [4, с. 553–556].

Вже в Кодексі Юстиніана ми читаємо: «Віруємо, що в останні дні Єдинородний Син Божий, Бога істинного від Бога істинного, рожденного, несотвореного, єдиносущного з Отцем від Отця народився перше всіх віків, що через Нього все сталося і зійшов з небес, і воплотився від Духа Святого і Марії Діви, і став чоловіком. І розп'ятий був і страждав, і був похований. І воскрес на третій день. Ми знаємо, що Одного і Того ж є чудеса, і страждання, які Він зазнав волею в плоті. Бо не інший є Бог Слово, а інший – Христос Спаситель, але Один і Той же єдиносущний Отцю по Божеству і Той

єдиносущний нам по людству. Бо Трійця була Трійцею і після того, як Єдиний від Трійці, Бог Слово утілювався, бо Трійця не прийняла збільшення четвертої особи» [5, с. 157–158]. У зазначеному фрагменті міститься, не лише дослівний вислів з «Енотикону», а й теопасхистська формула. Згадка про «четверту особу» зумовлена впливом антиохійського богослов'я, яке в триадологію включало особу Ісуса як людини.

Впровадження формули «Логос помер у плоті» мала недвозначні наслідки: 1) з одного боку Юстиніан запобігав звинуваченню монофізитів в упередженості до вчення Кирила; 2) з іншого, теопасхизм відобразив неузгодженість позиції дифізитів із вченням про «взаємодію властивостей», зводячи його до формалізму.

У результаті спільних засідань монофізитів з халкидонітами, в межах богословського клубу, організованого Юстиніаном, було узгоджено спільні позиції подекаждискусійним питанням: 1) підтверджено рішення Халкидонського собору, яке засуджувало вчення Євтихія; 2) погоджено теопасхистську формулу з коригування суті деяких термінів, які використовувалися халкидонським визначенням; 3) уточнено вислів «у двох природах» у православному трактуванні – Ісус Христос постраждав як один із Трійці і що Йому одному й тому самому належать чудеса та страждання, але одному не в значенні природи, а в значенні особи [1, с. 374–378]. Ці та інші положення були зафіксовані в посланнях імператора до всіх найбільших Церков та Єпископів Константинопольського, підтверджуючи засудження Несторія, Євтихія й Аполлінарія, зауважуючи, що всі Вселенські собори не буде виключено з диптихів. Підтвердивши, таким чином, свою вірність Халкидону, він оголосив православною теопасхистську формулу: «Один зі Святої Трійці постраждав плоттю».

Богословські погляди Юстиніана та його дискусія з монофізитами на захист христологічної доктрини Кирила Олександрійського стали визначальними при формулюванні рішень П'ятого Вселенського собору. Відзначаючи значимість VI ст. для розвитку християнської христології, вважаємо доцільним проаналізувати погляди Юстиніана на Особу Ісуса Христа та його трактування проблеми іпостасного з'єднання двох природ, що вплинуло на формування православного богослов'я в цілому.

У триадології Юстиніана можна виділити дві ключові позиції: 1) сповідання троїчності Бога: «Сам Він – Господь Ісус Христос, один з Святої Трійці, Якому однакова слава з Отцем і Святим Духом. І Свята Трійця не прийняла четверту особу, хоча один з Святої Трійці – Слово Боже втілюється» [2, с. 483]; 2) визнання триєдності божества: «Сповідуючи єдність, ми не творимо злиття, як це робить Савелій, який говорить, що Трійця – одна триіменна особа; один і той самий є Отець, Син і Дух Святий; розділяючи властивості, ми не віддаляємо від сутності Бога – Отця, Сина і Святого Духа, як твердить безумний Арій, і не розсікаємо божество на три різні природи» [2, с. 480]. Головною особливістю триадологічних поглядів Юстиніана було акцентування уваги на Особі Ісуса Христа, зазначаючи важливість христологічної проблематики в богословській полеміці вказаного періоду. При цьому, велику увагу він приділяв понятійно-категоріальному апарату христології з метою припинення маніпуляцій на дану тематику.

Важливо підкреслити вплив богословських поглядів Кирила Олександрійського на христологічне вчення Юстиніана, незважаючи на присутність аполлінаризму в формулі «одна природа Бога Слова втілена». Вирішення богословської проблеми, на думку Юстиніана, полягало в узгодженні Халкидонського оросу з христологією Кирила Олександрійського, де під визначенням особа Кирило мав на увазі «одну природу» [4, с. 82], або складну іпостась. Подібна тактика була зумовлена не лише прагненням імператора зблизитися з монофізитами, але й об'єктивними потребами розвитку особливої доктрини.

Небажання антиохійських богословів визнати страждання Логосу в плоті і Його єдиносуб'єктність у двох природах свідчили про наявність невирішеної проблеми співвідношення між поняттями природа та іпостась. Переконавання, що Божественна природа не була наділена людськими властивостями і Суб'єктом страждання є іпостась Логосу, призводило до розрізнення визначень природи й іпостасі. Тому зміщення христологічних акцентів у нову площину спонукало з'явлення неохалкидонського богослов'я, яке активно розвивалося Юстиніаном.

Його поява була зумовлена богословськими пошуками Леонтія Візантійського вирішити христологічну проблему на основі нового підходу. Серед дослідників відсутня однастайна позиція про домінування виразних філософсько-релігійних ідей конкретної системи в його вченні. Відзначимо джерела релігійних поглядів Леонтія, які, на нашу думку, репрезентують його христологію в різних модифікаціях: 1) трансформоване в умовах нового часу вчення Оригена [3, с. 24]; 2) халкидонізм в умовах чітко вираженого дифізитизму; 3) христологічна система Кирила Олександрійського [6, с. 586]. Однак, переважна більшість дослідників вказують на присутність ідей видозміненого, під впливом неоплатонізму, перипатетизму в його світоглядних поглядах [6, с. 566].

Зуважимо на використанні в христології Леонтія Візантійського понятійно-категоріальної системи кападокійських отців. Якщо поняття «сутність» відображає загальні властивості індивідуальних речей, то «іпостась» вказує на його конкретну ознаку [6, с. 578]. У духовному вимірі вона об'єктивно існуюча поза і незалежно від свідомості людини особа, якій характерна наявність двох або декількох природ у всій повноті їх властивостей. Якщо декілька «природ» розрізняються за своїми ознаками, тоді в межах іпостасі вони розділяються й існують окремо одна від одної [7, с. 647]. У складних іпостасях одна природа здійснюється в іпостасі іншої. Таким чином, Леонтій Візантійський вводить у христологію нове поняття «іпостасна єдність» або «єдність в іпостасі» як один з можливих випадків з'єднання або взаємодії природ, без втрати або без зміни їх істотних властивостей. Виходячи із вище зазначеного, він заперечує використання в христології формули «єдина втілена природа Бога-Слова», оскільки Суб'єкт єдності іпостась Христа, відмінна від іпостасі Логосу. Зважаючи, що христологічна доктрина Леонтія вибудовувалася на критиці несторіанства, він вважав суб'єктом страждання плоть, а не Логос, тим самим послуговуючись предикатом антиохійського богослов'я. У православному вченні поняття «іпостасної єдності» зазнало трансформації відповідно до ортодоксального сповідання, яке встановлює: 1) входження в систему

категорій, у якій «сутність» і «природа» стають синонімами, а «єдність по суті» – неможливою; 2) іпостась Христа, в котрій здійснюється «іпостасна єдність», повинна отожднюватися з іпостассю Логосу.

Дану проблему вирішено в христологічній доктрині Леонтія Єрусалимського, вчення якого ряд дослідників помилково отожднює з Леонтієм Візантійським. Обґрунтовуючи з'єднання в одній іпостасі Божественної і людської природи, він ототожнив Суб'єкт єдності з передвічним Логосом [8, с. 515–516]. В іпостасній єдності Христос уособлює в Собі все людство, тим самим заперечуючи необхідність окремого іпостасного представлення Його природи. При цьому іпостась Бога–Слова окрім Божественних властивостей приймає й властивості людської природи [8, с. 520]. Головна заслуга Леонтія Єрусалимського полягає в тому, що він запропонував тлумачення теопасхитської формули, у межах якої існувала принципова відмінність між природою й іпостассю.

Таким чином, христологія першої половини V ст. в інтерпретації Юстиніана за підтримки богословів нової генерації набувала іншого гатунку. У загальному вигляді, її зміст зводиться до спростування глибинних відмінностей Халкидонського оросу і христологічної доктрини Кирила Олександрійського й обґрунтування взаємообумовленості двох систем. Зокрема, поняття Халкидонського оросу «одна іпостась» прирівнювалося із поняттями Кирила «одна природа» або «складна іпостась» у протиставленні визначенню Несторія «особа єднання». Наслідком такого рішення, з одного боку, було, підтвердження значущості христологічної формули «одна природа Бога–Слова втілена» в протидії несторіанському вченню, з іншого – формула «дві природи» використовувалася проти христологічної доктрини Євтихія.

Ставлення Давніх Східних Церков до христологічної тематики у видозміненому вченні оновленого богослов'я мало неоднозначний характер. Скликаний з ініціативи католикосу Ассирійської Церкви Сходу Марі Ава черговий Собор 544 р. не прийняв конкретних рішень, присвячених проблемі христології [9, с. 179]. Однак збереглося окреме послання Марі Ава «Про православну віру», де відображено позицію Отців Собору щодо появи неохалкидонського богослов'я. У посланні розкривається вчення про Божественну й людську природу Христа: «Із імені Христа ми дізнаємося про Отця, Сина і Святого Духа та на основі нього ми розуміємо Його людськість» [10, с. 114]. Відзначимо відповідність христологічної доктрини Теодора Мопсуестського, де чітко розрізняються у Христі Логос та Ісус. Непохитність притримуватися антиохійського богослов'я зумовлена потребою протидіяти формулі «одна природа» і вченню про іпостасне з'єднання в інтерпретації Юстиніана. Послання містить виразно окреслену тріадологію, унеможливаючи введення в Трійцю Іпостасі людини Ісуса: «Бог існує в Трьох Кномахне злитно, незмінно, неподільно й нерозлучно будучи Отцем, Сином і Святим Духом, як Господь наш сказав» [10, с. 113]. З наведеного тексту послання можна відзначити свідоме ухилення від використання терміну «іпостась» у христологічному контексті. Вищезазначене послання в лояльній формі виражає своє несхвалення богословського вчення Юстиніана.

Невдала спроба примиритися з монофізитами вимагала від імператора пошуку нового компромісного рішення. Він вважав, що головною причиною невизнання монофізитами рішень Халкидонського собору була його лояльна позиція до Теодора Мопсуестського, Іви Едеського та Теодорита Кірського, твори яких носили несторіанський характер. Відсутність офіційного засудження цих осіб призводила до визнання їх христологічних доктрин, тим самим ставлячи під сумнів постанови Ефеського собору про спростування вчення Несторія. Висловлення свого ставлення до Теодора Мопсуестського, Іви Едеського та Теодорита Кірського, на думку Юстиніана, звільнить від підозри в несторіанстві Халкидонський собор. Таким рішенням відновлювалася довіра до Четвертого собору і виникали сприятливі умови до припинення суперечок між монофізитами та православними. З цією метою Юстиніан видав едикти про «Три глави» та «Сповідання віри», які, за його словами, не принижують значення Халкидонського собору і відстоюють його історичну справедливість [4, с. 321]. Незважаючи на схвальні відгуки монофізитів у таких рішеннях імператора, їх прийняття спровокувало чергову церковну кризу, вирішити яку повинен був П'ятий Вселенський собор. Він відкрився в Константинополі 553 р. під керівництвом патріарха Константинопольського Євтихія і проходив протягом восьми засідань.

На вступному засіданні була сформульована програма собору, яка передбачала аналіз різних творів Теодора Мопсуестського, де були відображені головні положення його христологічної системи. Прискіплива увага до богословської спадщини єпископа з Мопсуестії була зумовлена пропагуванням оригенівської христології ченцями Нової Лаври в Палестині, основа якої вибудовувалася на екезегетиці Теодора [3, с. 45]. В оригенівській христологічній доктрині заперечувалася концепція «іпостасного єднання» через ідею тотожності людської природи Христа з природними властивостями звичайної людини. Таким чином, оригенізм почав розглядатися як варіант антиохійського богослов'я. Піддаючи богословську спадщину Теодораретельномуперегляду, учасники собору прийшли до наступних висновків: 1) Теодор вважав, що Діва народила не Бога, а людину [11, с. 35–36]; 2) Бог Слово не народжувався від Діви, а безперервно перебував у людині Ісусі від самого зачаття і до самого воскресіння [11, с. 36]; 3) Божественне і людське єство в Христі не мали внутрішнього взаємоспівування в єдності особи [11, с. 48]. Окремої критики зазнала історична реконструкція старозавітних текстів, які в християнській традиції були пов'язані з Ісусом Христом.

Зважаючи на значну кількість досліджень, присвячених аналізу постанов П'ятого Вселенського собору, ми зазначимо лише ті анафематизми, які відносяться до христологічної тематики. У рішенні собору проти «Трьох глав» виокремлюємо три найважливіші постанови. Перша була сформульована в 4 та 5 анафематизмах, які відображали вчення про з'єднання Божественної і людської природи в іпостасі Ісуса Христа. Офіційно засуджувалася доктрина несторіан про дві особи та дві іпостасі й формально підтверджувалися основні тези Кирила Олександрійського про єдність Христа [11, с. 212]. Друга

постанова стосувалася вчення про єдність двох природ як взаємоспілкування природних властивостей [11, с. 213]. У 2 й 3 анафематизмах засуджувалася концепція про народження Логосу від Бога–Отця та Діви Марії, яке призводило до розділення двох природ. Істинними визнавалися іпостасна тотожність історичного Христа і передвічного Логосу, виражені в теопасхитських формулах. У третій постанові висловлено вчення про іпостасне з'єднання двох природ в Ісусі Христі [11, с. 211–212]. Христологічні формули «одна природа Бога Слова втілена» та «з двох природ» допускалися до використання й трактувалися в контексті святоотецького вчення як «з божественної і людської природ, через іпостасне їх єднання постав єдиний Христос». Таким чином, головним рішенням П'ятого Вселенського собору в питанні христології стало визнання вчення Кирила Олександрійського православним, але це православ'я слід було розуміти в світлі халкидонського визначення і навпаки, Халкидон не повинен був сприйматися як відмова від богослов'я Кирила.

Реакцію на рішення П'ятого Вселенського собору з боку монофізитів можна простежити на Соборі Давніх Східних Церков, скликаному в 554 р. з ініціативи каталікоса Йосипа. Розглянуті христологічні положення не лише відповідали духу Халкидонського оросу, а й містили пряму полеміку з богослов'ям Ефеського Собору і анафематизмами проти «Трьох Глав». Перше рішення Собору було спрямоване проти сьомого анафематизму: «Передусім, ми зберігаємо право на сповідання Божественної і людської природи в Христі. Ми зберігаємо незмінними характеристики природ, завдяки чому ми позбавляємося від їх зміщення й зберігаємо цілісність» [10, с. 114]. Друге рішення було орієнтовано проти першого анафематизму: «Ми також зберігаємо потрійним числом Кном у Трійці і ми сповідуємо єдність у Істинному Синові Єдиного Бога» [10, с. 114]. Третє рішення собору засуджувало четвертий і п'ятий анафематизми, в яких пропагувалося вчення про «двох синів», «двох Христів» і четверту особу в Трійці.

Порівняти христологічні системи халкидонітів та монофізитів після Вселенського собору ми можемо на основі дискусії Юстиніана з єпископом Ниссидінської богословської школи Павлом. Головною особливістю даної бесіди стало використання представниками Східної Церкви христологічної формули «дві природи – дві іпостасі». Головним аргументом такого підходу стало твердження, що: «природа не може існувати без іпостасі, як й іпостась без природи, тому дві природи не можуть бути однією іпостассю» [12, с. 188].

Найважливіші христологічні предикати Юстиніана можна сформулювати в наступних положеннях: 1) Христос – досконалий Бог і досконала людина, Він одна іпостась, яка володіє двома досконалими природами; дві досконалі іпостасі не можуть прямо з'єднатися, тоді як одна іпостась спроможна об'єднати дві природи [2, с. 477–478]; 2) У Христі відсутня людська іпостась, оскільки Його людська природа перебуває в іпостасі Логосу [2, с. 477–478]; 3) Іпостась Бога Слова – джерело існування людства Христа [2, с. 480–481].

Христологічну доктрину Східної Церкви відображено у висловлюваннях Павла Ниссидінського й сформульовано в наступних положеннях: 1) Якщо Христос не має людської іпостасі, Він не є досконалою

людиною. «Проте поясніть сказане вами, що існує тіло, а не окрема людина, бо це все одно, що сказати: «плоть, за допомогою якої Він утілювався в лоні Діви, не існує окремо, у власній іпостасі, але залишається в іпостасі Бога Слова». Тоді Христос не володіє людською природою, а лише Божественною, оскільки Він не існував би в природній єдності як досконала й іпостасна людина» [10, с. 72]; 2) Існування Христа як Бога і Його існування як людини вимагають сповідання не лише двох природ, але і двох іпостасей. «Якщо Христос має існування в Своїй Божественній природі й існує в Своїй людській природі, тоді Божественне та людське існування роблять два існування. Тоді Христос має дві іпостасі і дві природи» [10, с. 72].

Таким чином, участь Юстиніана у церковному житті Візантії в VI ст. дає підстави говорити про нього, як про православного богослова. За словами К. Лозінського: «Його богослов'я можна охарактеризувати як православну апологію VI ст. проти монофізитів та несторіан» [2, с. 92]. У своїх богословських трактатах він використовував термінологію Халкидонського собору, яку трактував крізь призму христології Кирила Олександрійського. Такий підхід, дозволив рішенням Вселенського собору, вважати христологічну доктрину Кирила складовою частиною православного богослов'я. Досягненням собору стало збереження основних положень догматичного вчення представника Антиохійської школи, богослова, екзегета та церковного історика Теодорита Кірського. П'ятим Вселенський собор продемонстрував толерантне відношення до христологічної проблематики, дозволивши використовувати формулу «одна природа втілена», вживаючи халкидонську термінологію.

Історичний період між П'ятим і Шостим Вселенськими соборами, заслуговує особливої уваги для дослідження трансформації христологічної доктрини, яка пов'язана зі змінами в політичній сфері та релігійній свідомості суспільства. Зовнішня загроза з боку мусульман вимагала від Візантійської імперії розв'язання внутрішньої проблеми між православними і монофізитами. Задум імператора Іраклія і Константинопольського патріарха Сергія поєднати їх наосновіспільних поглядів призвів до виникнення нового христологічного вчення про одну волю у Христі, послідовників якого називали монофелітами. Швидка популяризація нової доктрини серед світських і духовних прошарків суспільства призвела до скликання Шостого Вселенського собору, чий догматичні рішення завершують епоху христологічних суперечок Давньої християнської Церкви.

Список використаних джерел

1. Болотов В. Лекции по истории Древней Церкви. Том 2 / В. В. Болотов. – Санкт–Петербург: Аксионестин, 2006. – 475 с.
2. Лозінський К. Святий правозірний Юстиніан I Великий (527–565) християнський імператор і богослов / протоієрей Костянтин Лозінський. – К.: [б. в.], 2014. – 590 с.
3. Соколов В. Леонтий Візантійський: его жизнь и литературные труды / В. Соколов // Леонтий Візантійський: сб. исслед. / [ред. А. Р. Фокин]. – М.: Центр библейск.–патрол. исслед.: Имперіум Пресс, 2006. – С.10–458.
4. Мейендорф И. Візантійське насліддя в Православній Церкві: збірник / Протопресв. И. Мейендорф; Пер. с англ. – Киев: Центр православной книги, 2007. – 352 с.

5. Haacke R. Die kaiserliche Politik in den Auseinandersetzungen um Chalkedon (451–553) / R. Haacke // Das Konzil von Chalkedon. – 1953. – Bd 2. – S.95–177.

6. Даулинг М. Христология Леонтия Византийского / М. Даулинг // Леонтий Византийский: сб. исслед. / [ред. А. Р. Фокин]. – М.: Центр библейск.–патрол. исслед.: Имперіум Пресс, 2006. – С.554–631.

7. Кросс Р. Индивидуальные природы в христологии Леонтия Византийского / Р. Кросс // Леонтий Византийский: сб. исслед. / [ред. А. Р. Фокин]. – М.: Центр библейск.–патрол. исслед.: Имперіум Пресс, 2006. – С.632–654.

8. Грильмайер А. Христос в христианском Предании / А. Грильмайер // Леонтий Византийский: сб. исслед. / [ред. А. Р. Фокин]. – М.: Центр библейск.–патрол. исслед.: Имперіум Пресс, 2006. – С.459–553.

9. Кондратьева И. Давні Східні Церкви: ідентифікація, історія, сучасність: монографія / І. В. Кондратьева. – К.: xxxh, 2012. – 496 с.

10. Селезнев Н. Христология Ассирийской Церкви Востока: Анализ основных материалов в контексте истории формирования вероучения / Н. Н. Селезнев. – М.: Euroasiatica, 2002. – 198 с.

11. Деяния вселенских соборов, изданные в русском переводе при Казанской духовной академии: [в 7 т.]. – Казань: в типографии Губернского правления, 1913. – Т.5. – 320 с.

12. Graffin R. Histoire nestorienne: Chronique de Séert / R. Graffin [Éd. A. Scheretal] // Patrologia orientalis. – T.7. – Fascicule. 2. – Paris: Firmin–DidotEt, 1950. – 203 p.

References

1. Bolotov V. Lekcii po istorii Drevnej Cerkvi. Tom 2 / V. V. Bolotov. – Sankt–Peterburg: Aksiom jestin, 2006. – 475 s.

2. Lozins'kyj K. Svjatyj pravovirnyj Justynian I Velykyj (527–565) hrystyjans'kyj imperator i bogoslov / protoijerjey Kostjantyn Lozins'kyj. – K.: [b. v.], 2014. – 590 s.

3. Sokolov V. Leontij Vizantijskij: ego zhizn' i literaturnye trudy / V. Sokolov // Leontij Vizantijskij: sb. issled. / [red. A. R. Fokin]. – M.: Centr biblejsk.–patroл. issled.: Imperium Press, 2006. – S.10–458.

4. Mejendorf I. Vizantijskoe nasledie v Pravoslavnoj Cerkvi: sbornik / Protopresv. I. Mejendorf; Per. s angl. – Kiev: Centr pravoslavnoj knigi, 2007. – 352 s.

5. Haacke R. Die kaiserliche Politik in den Auseinandersetzungen um Chalkedon (451–553) / R. Haacke // Das Konzil von Chalkedon. – 1953. – Bd 2. – S.95–177.

6. Dauling M. Hristologija Leontija Vizantijskogo / M. Dauling // Leontij Vizantijskij: sb. issled. / [red. A. R. Fokin]. – M.: Centr biblejsk.–patroл. issled.: Imperium Press, 2006. – S.554–631.

7. Kross R. Individual'nye prirody v hristologii Leontija Vizantijskogo / R. Kross // Leontij Vizantijskij: sb. issled. / [red. A. R. Fokin]. – M.: Centr biblejsk.–patroл. issled.: Imperium Press, 2006. – S.632–654.

8. Gril'majer A. Hristos v hristianskom Predanii / A. Gril'majer // Leontij Vizantijskij: sb. issled. / [red. A. R. Fokin]. – M.: Centr biblejsk.–patroл. issled.: Imperium Press, 2006. – S.459–553.

9. Kondrat'jeva I. Davni Shidni Cerkvy: identyfikacija, istorija, sучasnist': monografija / I. V. Kondrat'jeva. – K.: hhhh, 2012. – 496 s.

10. Seleznev N. Hristologija Assirijskoj Cerkvi Vostoka: Analiz osnovnyh materialov v kontekste istorii formirovanija verouchenija / N. N. Seleznev. – M.: Euroasiatica, 2002. – 198 s.

11. Dejanija vselenskih soborov, izdannye v russkom perevode pri Kazanskoj duhovnoj akademii: [v 7 t.]. – Kazan': v tipografii Gubernskogo pravlenija, 1913. – T.5. – 320 s.

12. Graffin R. Histoire nestorienne: Chronique de Séert / R. Graffin [Éd. A. Scheretal] // Patrologia orientalis. – T.7. – Fascicule. 2. – Paris: Firmin–Didot Et, 1950. – 203 p.

Sokolovsky O. L., Candidate of Philosophy, Associate Professor, Zhytomyr State University Ivan Franko (Ukraine, Zhytomyr), osokol_83@ukr.net

Christological discourse in the period of the Fifth Ecumenical Council

The article is devoted to the study of Christological discussions of the period of the Fifth Ecumenical Council between representatives of Christian communities. It is established that their result was the product of theological formulas that helped the Orthodox to explain to Monophysites the terminology of Cyril of Alexandria, whose teaching was the basis of the confession of the Eastern Churches. The formation,

through the introduction of the Theopascist formulas in the Chalcedonian Oros, the theological views of the Emperor Justinian with the purpose of overcoming the Monophysite schism, was studied. It is proved that the Christology of the first half of the 5th c. In the interpretation of Justinian, with the support of the theologians of the new generation, acquired other qualities. Its content boils down to a refutation of the deep differences between the Chalcedonian Oros and the Christological doctrine of Cyril of Alexandria, and to the justification of the interdependence of the two systems. The reliance on Neohaldiconism, which expressed the position of Byzantine Orthodoxy, was an unsuccessful tactical step in this process, confining itself to integrating the previous ideas into the Christological doctrine.

Keywords: Christological doctrine, soieriology, theology, dogma.

* * *

УДК 261.9

Станкевич В. А.,

аспірант кафедри культурології, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), vitaliy.ots@gmail.com

Виникаючі учнівські практики в сучасному євангельському середовищі

Здійснено аналіз сучасних практик, які в силу своєї місії і стратегії намагаються відродити та втілити ідеї новозавітного учінства. Серед сучасних практик учінства поряд з дієвими місіонерсько-виховними є виникаючі практики учінства (душеопікунство, наставництво, коучінг та практика домашніх груп). В порівнянні з діючими мають більш локальний характер і меншу вагу в євангельському середовищі. Маючи фрагментарну природу новозавітного учінства, в своїй методології використовують сучасні знання психології, психотерапії, менеджменту. Серед виникаючих практик відрізняється практика домашніх груп. Серед існуючих вона в собі об'єднує всі елементи новозавітного учінства та існує в контексті еклесіологічної спільноти. Саме практика домашніх груп є сприятливою для відродження метаучінства.

Ключові слова: виховання, учінство, душеопікунство, наставництво, коучінг, практика домашніх груп.

Неформальні підходи до виховання лідерів в церкві і суспільстві є дуже актуальними в євангельському середовищі. Сама ідея виховання і підготовки пов'язана з церковною кризою і не здатністю останньою готувати служителів для різного виду служіння. Крім формальної богословської освіти, неформальних підходів до підготовки лідерів та місіонерства, як засобу розповсюдження сучасних практик учінства в контексті християнського служіння існують ще виникаючі практики учінства. В порівнянні з діючими сучасними місіонерсько-виховними практиками вони мають не такий загальний характер. Окремі мають тільки деякі елементи новозавітного ідеалу учінства. В питанні ефективності виникаючі учнівські практики є набагато діяльнішими. До них можна віднести душеопікунство (християнське консультування), наставництва (сучасний термін – менторство), християнський коучінг та практика домашніх малих груп.

Завданням статті є критичний аналіз основних різновидів новітнього учінства, які практикуються в українському релігійному середовищі.

Діючі практики учінства (освіта, лідерство і місіонерство) і виникаючі практики в багатьох теоретичних і практичних засадах тотожні. В свою чергу представляються як окремі церковні і парацерковні дисципліни. Особливість даного виду практик полягає в тому, що вони діють виключно в еклесіологічній спільноті, що в порівнянні з освітою, лідерством і місіонерством, яке переважно реалізується місіонерськими організаціями, навчальними закладами